

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นการศึกษาที่มีคุณค่าและมีความหมายอย่างยิ่งต่อการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่า "การปกครองโดยตัวแทน" คือ การที่ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาล อันจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน และเป็นหลักประกันว่า ประชาชนโดยไม่จำกัด เพศ อายุ การศึกษา และชนชั้นทางสังคม จะได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

ผลของการวิจัยความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดละโว้ ระหว่างวันที่ 1-25 กรกฎาคม 2529 สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่

ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปานกลาง ความเข้าใจดังกล่าวมีลักษณะผิวเผิน และไม่ได้เข้าใจไกลไปถึงบทบาทและหน้าที่กานนิติบัญญัติ ส่วนใหญ่เห็นว่า หน้าที่การเป็นตัวแทนสะท้อนปัญหาความเดือดร้อนและผลประโยชน์ของประชาชน เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ส่วนผู้ที่เข้าใจว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ออกกฎหมายและควบคุมการทำงานของรัฐบาล ตลอดจนสามารถอธิบายในรายละเอียดของกระบวนการทางนิติบัญญัติได้ พบว่ามีอยู่ค่อนข้างน้อย (ร้อยละ 33.9) และจำกัดอยู่เฉพาะเพศชาย ผู้ที่มีการศึกษาและรายได้สูงและอายุน้อย อาชีพข้าราชการและค้าขายมากกว่า

อาจสรุปได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจไม่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความเข้าใจของประชาชนโดยภาพรวมที่มองผู้แทนของเขาอย่างไร ประชาชนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า ผู้แทนของเขาคือบุคคลที่พวกเขาเลือกเข้าไปเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเขา ช่วยดูแลทุกข์สุข ความเดือดร้อน และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่พวกเขาประสบอยู่ให้ลดน้อยลงหรือหมดไป นอกจากนี้ยังเข้าใจว่า ส.ส.จะต้องมีส่วนในการสร้างสรรค์และพัฒนาท้องถิ่นของตน ให้เจริญก้าวหน้าอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่า ความเข้าใจของประชาชนดังกล่าวนับได้ว่าเป็นความเข้าใจตามหลักการของระบบตัวแทนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การมีบุคคลจำนวนหนึ่งเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในสภาเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศไปในทิศทางที่สนองต่อความต้องการของประชาชน

บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ประชาชนคาดหวัง

อย่างไรก็ตาม เมื่อถามว่าประชาชนต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่อะไรมากที่สุด ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนคาดหวังให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยเหลือในปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจมากที่สุด (ร้อยละ 62.6) รองลงมาได้แก่การพัฒนาท้องถิ่น (ร้อยละ 25.1) และพบว่าปัจจัยทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์กับความต้องการที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ความต้องการของเกษตรกรได้แก่การช่วยให้ชาวนาขายข้าวได้ราคาสูงขึ้น ช่วยสร้างถนนหนทางให้หมู่บ้านมีไฟฟ้า และน้ำประปาใช้ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ความต้องการดังกล่าวเหล่านี้อาจจะน้อยในกลุ่มของผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาล ซึ่งมีความเจริญทางด้านต่าง ๆ พอเพียงแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มข้าราชการ ค้าขายผู้ที่มีการศึกษาและรายได้สูงจะเห็นความสำคัญและต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทที่สำคัญในการออกกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร พระราชบัญญัติเกี่ยวกับสวัสดิการของข้าราชการ ให้เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้น เพื่อกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจของประชาชนและเพิ่มกำลังซื้อของผู้บริโภคมากขึ้น เป็นต้น

✓ จากข้อมูลที่ปรากฏ เป็นที่เห็นชัดเลยว่าความรู้อย่างเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิทธิพลต่อความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรค่อนข้างมาก และทำให้ทราบว่าโดยแท้จริงแล้ว ประชาชนมีความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในด้านความช่วยเหลือ บรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนและการพัฒนาท้องถิ่น เป็นสำคัญ / ในขณะที่ความคาดหวังที่จะให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาททางด้านนิติบัญญัติมีอยู่น้อยมาก (ร้อยละ 7.0) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชอบใช้วิธีการหาเสียงโดยให้สัญญากับประชาชนว่า ถ้าได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะช่วยเหลือต่าง ๆ นานา เช่น ช่วยสร้างถนน หาเงินมาปฏิสังขรณ์วัด เป็นต้น¹ และสาเหตุที่สำคัญด้านประชาชนเอง ได้แก่ การที่ประชาชนมีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยถือว่าการเลือกตั้งผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่ทางการเมือง เป็นการเลือกผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองประเทศนั่นเอง²

¹ วรสิทธิ์ โจรพนานิช, "การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผลสะท้อนที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร", หน้า 95.

² คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัย เรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, หน้า 90.

อย่างไรก็ตาม จากข้อสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่า เนื่องจากช่วงที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ เป็นช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก ประชาชนโดยทั่วไปทุกกลุ่มอาชีพต่างประสบปัญหาทาง เศรษฐกิจ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และขึ้นอยู่กับความมากและน้อย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกร ผู้รับจ้าง และแม่บ้าน ความต้องการที่จะให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา ดังกล่าวจึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นเร่งด่วน ทำให้ความคาดหวังต่อบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรแตกต่างไปจากความเข้าใจที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเล็กน้อย และ มีความแตกต่างก็เฉพาะในกลุ่มข้าราชการ ค้าขาย ผู้ที่มีการศึกษาและรายได้สูง อายุน้อย และอยู่ในเขตเทศบาล จะคาดหวังให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทในการออกกฎหมาย และควบคุมรัฐบาลมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน

ทัศนคติต่อบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ทัศนคติทางการเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประชาชนจะรู้สึกว่าการเมืองเป็นเรื่องของประชาชน สนใจเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนาปัญหาการเมืองกับผู้อื่น และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือทางราชการ รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่าง มีเหตุผลและกล้าคัดค้านการใช้อำนาจหน้าที่ของราชการไปในทางที่ไม่ถูกต้อง มีความรู้สึก มีประสิทธิภาพทางการเมือง (sense of political efficacy) และความสำนึกทางการเมือง (political consciousness) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมเอื้ออำนวยต่อความตระหนัก รู้ด้วยตัวเองในทางการเมือง (self-in-politics)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองของประชาชน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางการเมือง ที่บุคคลรับรู้สภาพการเมืองและสังคมในปัจจุบัน และปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอื่น ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา รายได้ และเขตที่อยู่อาศัย จากผลของการวิจัย พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ส่งผลให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย กล่าวคือ ประชาชน จะมีความรู้สึกไม่พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ร้อยละ 55.7) พอใจ (ร้อยละ 29.5) และไม่ยอมรับความเห็น ร้อยละ 14.8 เมื่อพิจารณาจาก สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พบว่า มีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ อาชีพเกษตรกร

และอยู่นอกเขตเทศบาลพอใจการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ ไม่พอใจ นอกจากนั้นยังพบว่า เพศหญิงมีความพอใจมากกว่าเพศชาย อาชีพข้าราชการ ไม่พอใจสูงสุด (ร้อยละ 72.0) รองลงมาได้แก่อาชีพค้าขาย (ร้อยละ 60.0) อาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 44.0) ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป ไม่มีใครตอบว่าพอใจเลย และผู้ที่มีรายได้สูง ไม่พอใจมากกว่าผู้มีรายได้น้อย และปานกลาง (ร้อยละ 82.3) ผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาลไม่พอใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่าผู้ที่อยู่นอกเขตเทศบาล

อาจสรุปได้ว่า ถึงแม้ว่าประชาชนจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปานกลาง แต่ความรู้ความเข้าใจนั้น เน้นในลักษณะต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยเหลือ เบียดเบียน เป็นเสียง เป็นตัวแทนสะท้อนผลประโยชน์ หรือความต้องการของประชาชนไปยังรัฐบาล ดังนั้น ความคาดหวังของประชาชนที่จะได้รับการสนองตอบในรูปของกิจกรรมหรือนโยบายของรัฐบาลอันเป็นความต้องการของประชาชน เช่น การแก้ไข ปัญหาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาท้องถิ่น ฯลฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยผ่าน "ตัวแทน" นั้น จึงเป็นสิ่งที่ประชาชนปรารถนามากที่สุด และหากประชาชนรู้สึกว่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่สามารถดำเนินการตามความต้องการได้ ประชาชนย่อมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีประโยชน์ หรือมีผลงาน เล็กน้อยเท่านั้น ยิ่งบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง โดยเฉพาะผู้ชายและใน เขตเทศบาลซึ่งอยู่ใกล้ชิดข่าวสาร จะมีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางลบมากกว่าบุคคลที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมต่ำ เพศหญิง และผู้ที่อยู่นอกเขตเทศบาล

หลักเกณฑ์ในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชน

ในประเด็นหลักเกณฑ์ในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า บุคคลไปใช้สิทธิลงคะแนนโดยคำนึงถึงพรรคหรือตัวบุคคล เป็น เกณฑ์สำคัญของการเลือกลงคะแนนเสียง พบว่าผู้ลงคะแนนส่วนมากไปลงคะแนนเสียงโดยคำนึงผสมผสานกันระหว่างพรรคและตัวบุคคลและคำนึงถึงตัวบุคคลในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนผู้ที่เลือกพรรคมีเพียงร้อยละ 15.7 เท่านั้น และเมื่อพิจารณาถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแล้วพบว่า ไม่มีอิทธิพลต่อการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากนัก มีเพียง เพศหญิงและอาชีพแม่บ้านที่เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยคำนึงถึงตัวบุคคลมากกว่าพิจารณาจากพรรค เป็น เกณฑ์สำคัญ และอาชีพข้าราชการและผู้ที่ยังปริญญาตรีขึ้นไปจะ เลือกทั้งพรรคและตัวบุคคล เป็น เกณฑ์สำคัญ

ข้ออภิปรายและเสนอแนะ

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย สภาพสังคมของไทยมีลักษณะค่อนข้างหลวม ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีวิถีในการดำเนินชีวิตแบบง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน มีลักษณะการยอมรับ "เชื่อฟังอำนาจ" มากกว่าเป็น "ผู้ริเริ่มเปลี่ยนแปลง" ส่งผลถึงการรวมกลุ่มการจัดตั้งองค์กรที่มีวินัย ฉะนั้นจะเห็นว่า กลุ่มผลประโยชน์และระบบพรรคการเมืองของไทยจึงไม่เติบโต ยิ่งไปกว่านั้นการมีระบบราชการและทหารเป็นผู้มีบทบาทในการปกครองมากเช่นนี้ ก็หวังยากที่จะให้ระบบรัฐสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทต่อประชาชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งนอกเหนือจากปัญหาของระบบ เช่น คุณภาพและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่งที่ปรากฏต่อสายตาประชาชน เป็นการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบ ไม่รักษาคำมั่นสัญญาที่ไว้ไว้กับประชาชน แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว และขาดความรอบรู้¹ นอกจากนั้นกลไกของรัฐสภาก็ยังขาดประสิทธิภาพ เป็นต้น สภาพดังกล่าวจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่าน "ระบบตัวแทน" หมายถึงว่าประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ที่ตนคิดว่าเหมาะสม เข้าไปดำเนินการของรัฐ และปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนแทนตน ด้วยความสำคัญนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงมีบทบาทหน้าที่และภาระความรับผิดชอบที่สำคัญยิ่ง จากผลของการวิจัย ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สอดคล้องกับหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ประชาชนเห็นว่าหน้าที่การเป็นตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของประชาชนและสะท้อนความต้องการของประชาชนไปยังรัฐบาลสำคัญที่สุด แต่เป็นการเข้าใจเพียงผิวเผิน ไม่ได้ไกลไปถึงหน้าที่ในการออกกฎหมายและควบคุมรัฐบาล ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงมากกว่า อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนไม่ค่อยซาบซึ้งกับความยุ่งยากหรือขั้นตอนการดำเนินการทางนิติบัญญัติเท่าใดนัก นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาถึงความคาดหวังของประชาชน เกี่ยวกับหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเห็นว่าประชาชนต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ และช่วยเหลือในการพัฒนาท้องถิ่นมากที่สุด ความคาดหวังของประชาชนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่จำเป็นเร่งด่วนที่ต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยเหลือเป็นอันดับแรกมากกว่าที่จะคิดไกลไปถึงหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้านนิติบัญญัติ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจขอประชาชนเป็นเครื่องกำหนดความคิดหรือความสำนึกทางการเมืองการปกครอง ทรายไฉ

1

ดูผนวก ก. 6.1.

ที่ประชาชนส่วนใหญ่และประเทศยังขาดปัจจัย "ความจำเป็นพื้นฐาน" ทางเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะวัฒนธรรมของสังคมไทย ตลอดจนโอกาสในการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน ยังไม่เอื้ออำนวยและมีลักษณะจำกัด ก็หวังได้ยากว่าประชาชนจะมีการพัฒนาในความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างไปจากสิ่งที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น นอกจากนี้จะเห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางลบ เนื่องจากเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ค่อยมีผลงานให้ปรากฏและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตามที่ประชาชนคาดหวังไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเชิงเทราทางด้านรัฐสภาและด้านบริหารที่ผู้วิจัยรวบรวมจากสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา (บทที่ 4) จะเห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเชิงเทรามีบทบาทในระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งรัฐมนตรี เลขานุการรัฐมนตรี และบทบาททางด้านสภา โดยเฉพาะบทบาทของกรรมาธิการคณะต่าง ๆ หอสมควร ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดจะเชิงเทราไม่มีความรู้หรือสนใจในเรื่องนี้ สาเหตุประการหนึ่งอาจเป็นเพราะหน่วยงานของรัฐสภา พรรคการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสื่อมวลชนต่าง ๆ ขาดการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานให้ประชาชนรับรู้ในวงกว้าง ทำให้ประชาชนไม่รู้จักแยกแยะบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเห็นความสำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะบทบาทที่เกี่ยวข้องกับประชาชนที่เห็นได้ชัดเจนในทางวัตถุ อาทิเช่น การก่อสร้างถาวรวัตถุให้กับท้องถิ่น การช่วยเหลือในเรื่องส่วนตัว เช่น การฝากงาน รุ่งเด่นเรื่องต่าง ๆ หรือติดต่อกับทางราชการและหน่วยงานของรัฐให้ ฯลฯ จนละเลยบทบาทในการออกกฎหมายและการควบคุมคณะกรรมการทำงานของรัฐบาลไป ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว เป็นหน้าที่ทางตรงมากกว่า

นอกจากนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมากจะหาเสียงในช่วงที่มีการเลือกตั้งโดยเน้นแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ ทำให้ประชาชนเข้าใจว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเขาคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเฉพาะจังหวัด ไม่ใช่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเทศ และถ้าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแก้ไขปัญหาไม่ได้ เนื่องจากเป็นปัญหาระดับชาติ ประชาชนก็จะรู้สึกว่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ทำประโยชน์ ดังนั้น การมีงบประมาณจังหวัดในส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีผลงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจไขว้เขวในบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากขึ้นไปอีก

เมื่อพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ความรู้ความเข้าใจทัศนคติและความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะมีผลโดยตรงต่อการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเห็นว่า ประชาชนจะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยพิจารณาว่าผู้สมัครเคยทำอะไรที่เป็นประโยชน์และมีผลงานหรือรู้จักกัน เป็นส่วนตัวมากกว่า การพิจารณาถึงพรรคเป็นสำคัญ และเห็นว่าการเลือกตั้งพรรคและตัวบุคคลมีความสำคัญใกล้เคียงกัน การเลือกโดยคำนึงถึงตัวบุคคล

แต่เพียงอย่างเดียวด้วย การที่ประชาชนมีความรู้ความ เข้าใจต่อบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สอดคล้องกับที่กำหนดไว้ในกฎหมาย จึงส่งผลต่อทัศนคติและการเลือกของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการที่ควรจะเป็นและไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตย

ข้อเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทหาร และข้าราชการที่มีต่อประชาธิปไตยและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จะเห็นว่าความรู้ความ เข้าใจของประชาชน เป็น เรื่องสำคัญที่สุด และเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยโดยเนื้อหา กล่าวคือ หากประชาชนรู้และคิดเองได้ การเมืองก็จะพัฒนาไปถึงจุดหนึ่งซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการเลือกตัวแทนที่มีคุณภาพ ประชาชนสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวนโยบาย และระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ของพรรคการเมือง ซึ่งจะเข้าไปทำหน้าที่ในการบริหารประเทศนอกจากแสดงออกถึงข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนแล้วยังสามารถปกป้องและคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอีกด้วย ในเรื่องนี้ หลายฝ่ายได้มีแนวความคิดและแนวทางในการปฏิบัติแตกต่างกันไปตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ในที่นี้จะขอสรุปแนวความคิดและทัศนะบางประการในการมองปัญหาดังกล่าวจาก 3 กลุ่ม คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทหาร และข้าราชการ โดยเปรียบเทียบ กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชน เห็นว่า ¹ ระบบรัฐสภาเป็นแนวทางเดียวที่เป็นช่องทางให้ประชาชนทุกชนชั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ถึงแม้ว่าโครงสร้างรัฐสภา รัฐธรรมนูญ และพรรคการเมือง ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเหนือกว่าโดยเฉพาะข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และนายทุนจะมีบทบาทเหนือตัวแทนของประชาชน ทำให้สภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถแสดงบทบาทได้เต็มที่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้ความ เข้าใจของประชาชนประการหนึ่งอยู่ที่ตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเอง และคุณภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่าจะมีความตั้งใจและมีจิตสำนึกในการรับใช้ประชาชน และเข้าใจความรู้สึกความต้องการของประชาชนเพียงใด สาเหตุดังกล่าวอาจจะมาจากข้อกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการเลือกตั้ง นอกจากนั้น โครงสร้างการดำเนินงานของ

1

กองบรรณาธิการนิตยสารข่าวพิเศษ, "รายงานการสนทนากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เรื่องรัฐสภา : ความหวังและทางออกของสังคมไทย", 3 ตุลาคม 2529.

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ตลอดจนบทบาทของคณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญในการทำหน้าที่ช่วยเหลืองานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร นอกจากนี้ ยังขึ้นตรงต่อประธานรัฐสภาซึ่งมิได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนด้วย ทำให้การดำเนินงานมีลักษณะ เป็น เครื่องมือของรัฐมากกว่า

ในส่วนของโครงสร้างสภาผู้แทนราษฎร บทบาทของฝ่ายค้านมักจะอยู่ในฐานะรองของฝ่ายบริหารที่รัฐบาลมีเสียงข้างมากในสภา ทำให้การเสนอกฎหมาย พระราชกำหนด ส่วนใหญ่ออกมาจากรัฐบาล ในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น การพิจารณางบประมาณแผ่นดิน ข้าราชการ โดยเฉพาะกระทรวงการคลัง สำนักงบประมาณ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และธนาคารแห่งประเทศไทย จะเป็นผู้กำหนดนโยบายและจัดทำรายละเอียดของแผนและโครงการ ซึ่งสภาผู้แทนไม่ได้มีบทบาทในการกำหนด เป็นเพียงแต่ผู้ทำหน้าที่คอยท้วงติงในรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น การกระทำดังกล่าว พ.อ. สมคิด ศรีสังคม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอุดรธานี พรรคแรงงานประชาธิปไตย ชี้ว่า "นักการเมืองตกเป็นเครื่องมือของข้าราชการประจำ แทนที่ข้าราชการประจำจะเป็นกลไกในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล บทบาทของรัฐสภาในทางการเมืองจึงด้อยลง นอกจากนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมุ่งหวังที่จะเข้ามาเล่นการเมืองโดยเป็นฝ่ายรัฐบาล ทำให้บทบาทของฝ่ายค้านทำงานได้ลำบาก"¹ นายคณิน บุญสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานครพรรคประชาธิปัตย์ กล่าวว่า "การที่คนคาดหวัง (aspiration) ต่อระบบรัฐสภาค่อนข้างสูงเกินไป ในขณะที่ระบบและโครงสร้างมีอิทธิพลเหนือมวลชนค่อนข้างมาก ฉะนั้น การยึดแนวทฤษฎีในประเด็นนายกรัฐมนตรีจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ประธานรัฐสภาจะต้องมาจากประธานสภาผู้แทนราษฎรในทางปฏิบัติจึงเป็นไปได้ ความคาดหวังดังกล่าวจึงกลายเป็นเรื่องผิดอุดมการณ์ไป ทำให้มีผู้มองว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่รักษาคำพูด เสียคำพูด ที่จริงแล้วทางออกควรจะมองว่าฐานะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้ที่เป็กรัฐมนตรี จะทำอะไรได้บ้างในการแก้ปัญหาของชาติ"² นอกจากนี้ โภคิน พลกุล ยังเห็นว่า "การใช้เงินในเขตใหญ่ ๆ ซึ่งผู้สมัครไม่สามารถหาเสียงได้ทั่วถึงมีการใช้วิธีซื้อหัวคะแนน ทำให้พรรคการเมืองใหญ่กลายเป็นตัวแทนของกลุ่ม เศรษฐกิจ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

และนายทุนมีโอกาสที่จะเข้ามาเล่นการเมืองได้มากกว่าพรรคการเมืองเล็ก ๆ มีแต่จะล่มสลายไป โอกาสมีสิทธิมีเสียงแทนประชาชนในระดับล่างไม่มี¹

อย่างไรก็ตามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่เห็นว่า ควรมีการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มของประชาชน องค์กรของประชาชน โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนและชี้แนะประชาชนให้เข้าใจระบอบประชาธิปไตย โดยผ่านสื่อสารมวลชนของรัฐ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะต้องปราศจากการครอบงำจากหน่วยงานของรัฐ อันจะเป็นการสร้างจิตสำนึกของประชาชนและเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

ในส่วนของทหารในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมืองมาตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา และภาพพจน์ในสายตาของประชาชนนั้นทหารมีอำนาจมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกิน 2 เท่าตัวขึ้นไป (ดูผนวก ก. 4.5 หน้า 221) ดังนั้น ทศนะและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในเรื่องโดยอ้อมมีผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะมีผลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อประชาชน จะเห็นว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ทหารได้เข้ามามีบทบาทจนเป็นผลให้มีการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 19 มีนาคม 2526 เหตุผลที่ทหารเข้ามาเกี่ยวข้อง ทหารให้เหตุผลและอ้างคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 ในการดำเนินมาตรการประชาธิปไตยทำการรื้อทางการเมือง เพื่อให้อธิปไตยเป็นของปวงชนโดยสมบูรณ์ โดยขอแก้ไขยึดอำนาจวุฒิสภาออกไป และให้มีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต เพราะเห็นว่าวุฒิสมาชิกมาจากทุกสายอาชีพ ส่วนการเลือกตั้งทั่วไปนั้นยากที่จะให้คนยากจน ชาวนา กรรมกร หรือบุคคลที่เป็นผู้แทนที่แท้จริงของราษฎรเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้² นอกจากนี้เมื่อพิจารณาคำชี้แจงการประเมินผลการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ประจำปี 2529 เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2529 ทศนะของกองทัพก็ยังไม่มีความไว้วางใจในพรรคการเมืองเท่าใดนัก โดยพิจารณาจากรายงานการประเมินผลที่ว่า "คอมมิวนิสต์เข้าไปชี้แนะในพรรคการเมือง ผู้ที่เคยเข้าป่าออกมาสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภาจังหวัดจำนวนมากมีหลายคนได้รับ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

² กองทัพบก, "แถลงการณ์เรื่องแนวทางของกองทัพบกในการแก้ปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ" อ้างใน สยามจดหมายเหตุ, หน้า 430, 449.

เลือกตั้ง เข้ามาก็คงจะดำเนินการตามนโยบายและแนวความคิดของเขาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง”¹ และเมื่อพิจารณาผู้คิดแก้ไขรัฐธรรมนูญ ในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นประธานรัฐสภามาจาก ประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2529 โดยที่ประชุมมีมติให้ถอดติดตั้งกล่าวตงไป ด้วยคะแนน 256:164² แสดงให้เห็นว่าพลังอำนาจของวุฒิสภาซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารยังมีอยู่เหนือสภาผู้แทนราษฎร และทำให้ข้อสรุปของ ชัยอนันต์ ที่ว่าปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญในประวัติการเมืองไทยมีศูนย์กลางอยู่ที่การแข่งขันทางอำนาจระหว่างข้าราชการประจำกับนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง และระหว่างคณะทหารกับพรรคการเมืองน่าจะเป็นความจริง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นเป็นการแสดงให้เห็นความอ่อนแอของสถาบันทางการเมืองที่เกิดจากปัญหาการขาดความเป็นเอกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเอง³

ในส่วนของหน่วยราชการซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติโดยเฉพาะกระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งลงไปดำเนินการในตำบล หมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ อันจะเป็นการสร้างพื้นฐานทางการเมืองในระยะบอบประชาธิปไตยต่อไป จากการสัมมนาผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงมหาดไทย เรื่องประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ เมื่อวันที่ 20-22 กรกฎาคม 2527 โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาระดับรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง รองปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด ตัวแทน⁴ กระทรวงหลักและผู้ทรงคุณวุฒิจากสื่อมวลชนและนักวิชาการ เป็นต้น ผลของการสัมมนาสรุปว่า

¹ น.ส.พ.สยามรัฐ, ปีที่ 37 ฉบับที่ 12352 (30 ตุลาคม, 2529), หน้า 1, 16.

² น.ส.พ.มติชน, ปีที่ 9 ฉบับที่ 3153 (22 ตุลาคม 2529), หน้า 1, 16.

³ ประจวบ ทองอุไร, "คิดจากข่าว : เลิกคิดแก้ไขรัฐธรรมนูญกันได้แล้ว,"

น.ส.พ. สยามรัฐ, หน้า 9.

⁴ กระทรวงมหาดไทย, สำนักนโยบายและแผน และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการพัฒนาสังคม, "สรุปผลการสัมมนาผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ" 20-22 กรกฎาคม, 2527.

การส่งเสริมประชาธิปไตยในทางปฏิบัติควรจะดำเนินการในระดับตำบลและหมู่บ้าน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนและองค์การประชาชนยอมรับหลักการประชาธิปไตยเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยไม่ใช้จุดหมายปลายทางของการพัฒนา แต่เป็นวิธีการที่ยอมรับศักดิ์ศรีของมนุษย์ในอันที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น การส่งเสริมประชาธิปไตยในทางปฏิบัติจะต้องมีเครื่องชี้วัดประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลเพื่อปรับปรุงแนวความคิด รูปแบบ และวิธีการ ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนั้น สถาบันทางสังคมในระดับหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ครอบครัว วัด โรงเรียน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มสนใจ ตลอดจนสถาบันราชการในระดับพื้นที่ ควรจะทำหน้าที่หล่อหลอมพฤติกรรมของประชาชนและมีกิจกรรมที่ให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจตามครรลองของประชาธิปไตย และควรให้มีการพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนา เศรษฐกิจในระดับหมู่บ้านให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี โดยส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพในระดับหมู่บ้านมีความเข้มแข็งและพัฒนาไปสู่ระบบสหกรณ์ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการและตัดสินใจด้วยตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งในเรื่องนี้ เอนก สิทธิประศาสน์ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวว่า สภาพปัจจุบันยังมีปัญหาในการบริหารราชการระดับตำบล หมู่บ้าน กล่าวคือ โครงสร้างการบริหารราชการของไทยปัจจุบันยังมีลักษณะรวมอำนาจเข้าส่วนกลาง ส่วนกลางเข้าไปมีบทบาทในทุกระดับ การพัฒนาต่าง ๆ จึงขึ้นกับรัฐบาลและประสิทธิภาพของราชการบริหารส่วนกลางเป็นสำคัญ การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ยังไม่สนับสนุนเชื่อมโยงต่อการพัฒนาประชาธิปไตยระดับตำบล หมู่บ้าน ไม่ส่งเสริมให้สภาตำบลตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้เอง สภาตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังนิยมการตัดสินใจแบบรวบรัด ใช้อำนาจสั่งการ นอกจากนั้นข้าราชการที่ลงไปปฏิบัติในระดับตำบล หมู่บ้าน ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เช่น มีทัศนคติไม่เป็นประชาธิปไตย ทำงานไม่ประสานกัน ไม่ยึดถือองค์การประชาชนเป็นหลัก นอกจากนั้นยังเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไข โดยส่งเสริมให้สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้านมีอิสระในการดำเนินการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจแก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างอิสระ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มประชาชนในหมู่บ้านที่มีเอกภาพ และมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน¹

1

เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20.

การดำเนินการของรัฐบาล และกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ได้มองเห็นความสำคัญ ขององค์กรประชาชนในด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศและการพัฒนาชนบทมากขึ้น โดยพยายามเข้าไปมีบทบาทในการปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรดังกล่าว ทั้งระดับคณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการสภาตำบล โดยเฉพาะทางด้านกระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน กล่าวคือ พยายามปรับปรุงในด้านรายได้ การกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้มากขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงในด้านโครงสร้าง และบุคลากร ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิเช่น การดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างฐานะและบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ของกรมการปกครอง โดยแบ่งกิจกรรมของคณะกรรมการหมู่บ้านออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ 7 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายกิจการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ เช่น การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน การจัดตั้งธนาคารข้าว การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสนใจและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การสร้างที่ประชุมหมู่บ้าน ศาลาประชาคม เป็นต้น
2. ฝ่ายกิจการปกครอง เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับทะเบียนราษฎร และบัตรประจำตัวประชาชนแก่ราษฎร การจัดอบรมความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน การจัดทำหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน การประชาสัมพันธ์ การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการเลือกตั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น
3. ฝ่ายกิจการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย เช่น การรณรงค์ลดอบายมุข อาชญากรรม การฝึกอบรมทบทวน ไทยอาสาป้องกันชาติ กนช. ลูกเสือชาวบ้านหรือกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ การใช้สมาชิกอาสาสมัครรักษาความสงบเรียบร้อย เป็นต้น
4. ฝ่ายกิจการคลัง เช่น จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์หมู่บ้าน จัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน อบรมความรู้เกี่ยวกับการเงินการคลัง เป็นต้น
5. ฝ่ายกิจการสาธารณสุข เช่น จัดตั้งกองทุนยา หรือธนาคารยาประจำหมู่บ้าน กองทุนโภชนาการ การจัดหาตุ้มเก็บน้ำฝน บันไดโองชีเมนต์ โครงการจัดทำบัตรสุขภาพ การฝึกอบรมผู้สื่อข่าวสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และการให้ความรู้ด้านสุขศึกษาแก่ประชาชน เป็นต้น
6. ฝ่ายกิจการศึกษาและวัฒนธรรม เช่น ร่วมโครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ สร้างที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จัดฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น จัดตั้งกลุ่มเยาวชน ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมโครงการจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมศิลปกรรม การเข้าวัดฟังธรรมในวันพระ เป็นต้น และ

7. ฝ่ายกิจการสวัสดิการและสังคม เช่น การสำรวจคนยากจนในหมู่บ้าน การจัดตั้งดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดทำบัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย เป็นต้น¹

นอกจากนั้นในปัจจุบันสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินการโครงการพัฒนาประสิทธิภาพการวางแผนตำบล และอำเภอ (พทด.) หรือมีชื่อภาษาอังกฤษว่า Decentralized Development Management Project (DDMP.) ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อสนับสนุนแนวความคิดของรัฐบาลเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ในลักษณะที่เน้นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังองค์กรการบริหารในภูมิภาคและท้องถิ่น และส่งเสริมให้ประชาชนและองค์กรประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากภาวะความพร้อมและขีดความสามารถขององค์กรดังกล่าว มิใช่สิ่งที่จะสร้างขึ้นได้ ในช่วงเวลาอันสั้น และที่สำคัญภายใต้ระบบและโครงสร้างองค์กรการบริหารและการจัดการในปัจจุบันนั้น ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดภาวะความพร้อมต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นทางรัฐบาลจึงเห็นพ้องที่จะให้มีโครงการทดลองในพื้นที่ชนบทขึ้น เพื่อที่จะแสวงหากลไกสนับสนุนหรือรูปแบบวิธีการที่ดีที่สุดของการพัฒนาประสิทธิภาพทางการบริหารการจัดการ ตลอดจนการเสริมสร้างเทคนิคการดำเนินงานโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขององค์กรประชาชนในท้องถิ่น ให้มีความพร้อมที่จะรับกับระบบบริหาร การพัฒนาแบบกระจายอำนาจของรัฐบาลได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการวางแผนตำบลและอำเภอ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. ทหารูปแบบแนวทางในการเพิ่มขีดความสามารถของสภาตำบล และองค์กรต่าง ๆ ในตำบลให้สามารถแก้ปัญหาและบริหารการพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพ

2. ทหารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมระบบการสนับสนุนจากหน่วยราชการ ระดับอำเภอ จังหวัด และภาคเอกชน ช่วยสภาตำบลและองค์กรต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารการพัฒนาชนบท และได้ว่าจ้างที่ปรึกษาเอกชนมาเป็นผู้รับผิดชอบศึกษาค้นคว้าหารูปแบบและแนวทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังกล่าว ในรูปของกิจกรรมการบริหารการพัฒนา 6 รูปแบบ คือ

2.1 ระบบข้อมูลและการวางแผนพัฒนาจังหวัด โดยให้มีการจัดเก็บข้อมูลโดยองค์กรในหมู่บ้านตำบล จะเป็นผลให้สามารถปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกันในทุกระดับ (ตำบลหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด) ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการวางแผนพัฒนาจังหวัดที่มีประสิทธิภาพ

¹ ที่มา เอกสารโรเนียว งานคณะกรรมการหมู่บ้าน กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง

2.2 ระบบการรายงานและติดตามผล แบ่งเป็นระดับจังหวัดและอำเภอ ระดับหนึ่งและระดับองค์กรประชาชนอีกระดับหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผล ความก้าวหน้าของการพัฒนาชนบท เป็นการตรวจสอบการรายงานทั้งจากประชาชนและทางราชการ

2.3 ระบบการพาณิชย์ระดับตำบล (กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน) โดยการระดมทุนจากราษฎรในหมู่บ้าน จัดตั้งกองทุนร้านค้าหรือกิจการที่จะก่อให้เกิดกำไรตอบแทนโดยตรงแก่สมาชิกผู้ถือหุ้น และกันเงินบางส่วนไว้สำหรับการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน เพื่อฝึกให้ราษฎรเกิดแนวความคิดในการประกอบการ และช่วยให้ราษฎรได้บริโภคสินค้าในราคายุติธรรม อันจะเป็นการสร้างการบริหารระหว่างกองทุนในตำบลระหว่างตำบลให้เกิดขึ้นในอนาคต

2.4 การบริหารการคลังการงบประมาณสภาตำบล ให้สภาตำบลจัดหางบประมาณแสวงหารายได้เพื่อใช้จ่ายของตำบลในแนวทางที่เป็นไปได้ เพื่อให้ตำบลโดยสภาตำบลมีขีดความสามารถในการบริหารงานของตนเองได้อย่างแท้จริง

2.5 ระบบการบำรุงรักษาโครงการ ให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการ สอดส่องดูแลรักษาอย่างตอเนื่อง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มทุน

2.6 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยกระบวนการฝึกอบรม เพื่อสามารถรองรับกิจกรรม การพัฒนาให้ตรงกับความต้องการของตำบลเอง

จากผลของการทดลองการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาประสิทธิภาพ การวางแผนตำบลและ อำเภอดังกล่าว ปรากฏผลความเป็นไปได้สูงในการนำไปปรับใช้กับระบบราชการและ กระบวนการบริหารการพัฒนา แต่ผลของการทดลองดังกล่าวยังไม่สามารถสรุปผลได้โดยสมบูรณ์ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จึงได้กำหนดให้ดำเนินการทดลองต่อไปเป็นเวลา 2 ปี (กันยายน 2529 - สิงหาคม 2531) เพื่อสรุปและนำความเห็นเสนอรัฐบาลต่อไป¹

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าความพยายามของหน่วยงานของรัฐจะยังไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างประชาธิปไตยพื้นฐานได้ หากข้าราชการยังมีความคิดชั้นนำหรือครอบงำประชาชน ตลอดจนคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) ซึ่ง

¹ ที่มา เอกสาร "คู่มือการบริหารการพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการวางแผน ตำบลและอำเภอ" ของสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ธันวาคม ๒๕ - มกราคม ๒๕๓๐

เป็นองค์กรประชาชนที่รัฐบาลให้ความสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย โดยในระดับพื้นฐานยังไม่สามารถกระจายทรัพยากรในการพัฒนาของรัฐจากส่วนกลางลงสู่ประชาชนในระดับล่างได้อย่างแท้จริง ทำให้ประโยชน์ต่าง ๆ ตกอยู่กับชนชั้นนำของท้องถิ่นเพียงบางกลุ่มเท่านั้น การเลือกตั้งที่ผ่านมาบทบาทของผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มักจะทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครจากพรรคการเมืองต่าง ๆ มีการซื้อคะแนนเสียงรวมถึงการแจกข้าวของเงินทองให้แก่ชาวบ้าน การกระทำดังกล่าว เป็นการสร้างภาพพจน์ที่เสียหายและขัดขวางการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

จากข้อสรุปและข้อคิดเห็นที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมพัฒนาความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยสรุป ดังนี้

1. ประชาชนโดยทั่วไปไม่ถือว่ามีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองน้อย แต่อาจจะกล่าวได้ว่า ประชาชนยังขาดความสนใจและความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อนไกลออกไปจากตัวเองและท้องถิ่น อย่างเช่น ไม่เข้าใจขั้นตอนการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาซึ่งเป็นข้อสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า "ประชาชนไม่ชอบ เกี่ยวข้องกับการเมืองและเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ปกครองมากกว่า" ดังนั้น ความสนใจใฝ่รู้ และความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองหรือการตัดสินใจในนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลจึงไม่เคยปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งนัก หากจะเกิดขึ้นก็มักจะเป็นการรวมตัวกันเพื่อจุดมุ่งหมายเฉพาะหน้า แต่มิได้เป็นองค์กรที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นระบบและมีวินัยแต่ประการใด เช่น การรวมตัวกันของชาวนา ชาวไร่ในการเรียกร้องเรื่องราคาพืชผล การเดินขบวนเรียกร้องการขึ้นค่าจ้างของกรรมกรและสหภาพต่าง ๆ ฯลฯ

2. เนื่องจากสังคมไทยยังมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจ คนจนในชนบทที่ขาดแคลนยังรู้สึกต้องการความช่วยเหลือในด้านพัฒนาด้านปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมจากรัฐเป็นอย่างมาก ดังนั้น ปัจจัยที่จะกระตุ้นให้ประชาชนสนใจและเข้ามีส่วนร่วมทาง

การเมือง บางครั้งจึง เป็นสิ่งที่เลื่อนลอยและเป็นนามธรรม ถึงแม้จะมีคุณค่าแต่ก็ยากเกินกว่าที่จะปฏิบัติได้เป็นจริง เว้นเสียแต่สิ่งที่เป็นถาวรวัตถุและรูปของความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่มองเห็นเป็นรูปธรรมมากกว่าที่ประชาชนจะเห็นว่าให้ประโยชน์กับตนและท้องถิ่น ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาความรู้ความ เข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มีลักษณะ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ถึงแม้ว่าประชาชนจะรู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า "ผู้แทน" มานานกว่า 50 ปี ประชาชนก็ไม่ได้มีโอกาสดูแลเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองและความรู้ทางการเมืองมากกว่ารู้ว่าการเลือกตั้งผู้แทน เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีที่พึงกระทำทุก ๆ 4 ปี และโอกาสเช่นนี้ก็ไม่ได้กระทำบ่อยนัก บางครั้งก็ขาดช่วง เป็น เวลายาวนานย่อมส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ความ เข้าใจของประชาชนด้วยเช่นกัน

3. ประชาชนมีทัศนคติในทางลบต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีผลงานให้ปรากฏ ทำหน้าที่ไม่สมตำแหน่ง และทำงานเฉพาะช่วงที่มีการหาเสียงเท่านั้น และมีบางสัชนกล่าวว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าไปเพื่อแสวงหาประโยชน์มากกว่า แม้จะต้องทุ่มเงินมากเท่าไรก็ตาม ฉะนั้น การแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้อยู่ที่การแก้ไขพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะต้องมีความจริงจัง ซื่อสัตย์สุจริต ตั้งใจทำงาน รักษาความรับผิดชอบที่ไว้ไว้กับประชาชน และมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม (ดูผนวก ก. 2.1-4) นอกจากนี้ควรที่จะแก้ไขบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังต่อไปนี้

3.1 บทบาทในการเสริมสร้าง (reinforce) โดยการกระตุ้นหรือให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและภาระหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมไทยส่วนรวม

3.2 บทบาทในการขยาย (extend) กล่าวคือ จะทำอย่างไรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรควรสนใจทำงานโดยอาศัยองค์กรพรรคการเมืองและขยายบทบาทของพรรคการเมืองในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ โดยผ่านสาขาพรรคการเมือง องค์กรของประชาชนในเขตอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ที่มีอยู่แล้ว หรืออาจจะ เป็นการริเริ่มขึ้นใหม่ก็ตาม โดยให้มีแกนนำประชาชนที่จะสามารถรับช่วงดำเนินการต่อไป

3.3 บทบาทในการสนับสนุน (support) สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรประชาชนให้ เป็นองค์กรที่มีศักยภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในแง่ของคุณภาพของคน ที่ผ่านมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออาศัย เงิน โครงการพัฒนาชนบทในส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับจากรัฐบาลส่วนใหญ่มาร่วมช่วยเหลือประชาชนโดย เน้นในเรื่องของการพัฒนาทางถาวรวัตถุมาก ซึ่งอาจจะ เป็นผลดีหากจะมองในแง่ที่ว่า เป็นการอุดหนุนให้ที่รัฐบาล "ยื่นมือ" ไปไม่ถึง แต่ในระยะยาวประชาชนยังไม่สามารถพัฒนา "ความรู้ความ เข้าใจ" ของคนไปรับใช้สังคมในวงกว้างได้ ดังนั้น นอกจากความช่วยเหลือดังกล่าวแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรควรจะเป็นผู้สร้าง "ความคิด" ให้

ประชาชนโดยผ่าน "กระบวนการให้การศึกษา" อย่างเป็นระบบ

3.4 บทบาทในการบูรณาการ (integration) จากบทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อพิจารณาระบบสังคมรวม จะเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีส่วนช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนให้เกิดขึ้นในสังคม จะเห็นได้จากคนที่มีจุดมุ่งหมายอุดมการณ์เดียวกันมาอยู่พรรคการเมืองเดียวกัน หรือคนที่ชอบนโยบายของพรรคใดก็จะสนับสนุนพรรคการเมืองนั้น ทำให้สังคมมีการจัดระเบียบไปในตัว มีการเชื่อมโยงและถ่ายเทระบบความคิดหลากหลายซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองใดที่ระบบความคิดแบบใดและกลุ่มใดจะมีอำนาจและอิทธิพลขึ้นนำสังคม อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมไม่มีเสถียรภาพ

บทบาทที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยเห็นว่าที่ผ่านมา ส.ส. ยังปฏิบัติหน้าที่ผิดพลาดและบกพร่องอยู่มาก ในการทำงานต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่า ส.ส. ควรจะคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

ก. สนใจแสวงหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เช่น ปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ของประชาชน ความยากจน ความขาดแคลนในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

ข. เอาใจใส่พบปะราษฎรอย่างสม่ำเสมอ โดยการเข้าไปพบปะ เยี่ยมเยียนประชาชน ทราบทุกข์สุขของประชาชน และหาทางแก้ไขต่อไป

ค. รับฟังความคิดเห็นของประชาชนอยู่เสมอ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดีควรจะนำความคิดเห็นต่าง ๆ ของประชาชนเสนอไปยังรัฐบาล โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้รัฐบาลบริหารประเทศให้เป็นไปในแนวทางตามความต้องการของประชาชน

ง. ติดตามเรื่องราวต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้มีความไวต่อข่าวสาร เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์และความต้องการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

4. ควรจะมีการกำหนดแนวทางโครงการและขั้นตอนในการดำเนินการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะผลงานของสภาผู้แทนราษฎร เช่น การเสนอกฎหมาย การควบคุมรัฐบาล การดำเนินงานของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ของสภา โดยผ่านหน่วยงานของรัฐ เช่น รัฐสภา (ปัจจุบันกำลังมีการพิจารณาตั้งสถานีวิทยุของรัฐสภา เพื่อเผยแพร่ผลงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ประชาชนรับรู้)

ข้าราชการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประชาชนและชุมชนในชนบท เช่น ครู ปลัดอำเภอ พัฒนาการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน นอกจากนั้นบทบาทของสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะวิทยุจะเข้าถึงประชาชนมากที่สุด และควรมีการถ่ายทอดเสียงทางสภาเพื่อให้ประชาชนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ทางการเมืองและการทำงานในหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

พรรคการเมืองควรจะให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาความคิดที่เป็นระบบ และไม่ควรทำเฉพาะช่วงมีการเลือกตั้งเท่านั้น ที่สำคัญที่สุดคือ ตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเอง ต้องรับรู้ปัญหาและความเดือดร้อนหรือความต้องการของประชาชนที่แท้จริง เข้าถึงจิตใจของประชาชน และมีการติดต่อบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ทาง

การเมืองแก่ประชาชน นอกจากเป็นการช่วยลดปัญหาและผ่อนคลายความตึงเครียดของประชาชนที่เดือดร้อนแล้ว ยังเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และสร้างภาพพจน์ที่ดีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสายตาของประชาชนด้วย

นอกจากนั้นแล้ว ทางราชการควรมีโครงการเสริมพิเศษขึ้นมา เช่น โครงการเสริมความรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยเพิ่มหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง ให้มากขึ้น การส่งเสริมความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ โดยให้ประชาชนได้มีโอกาสพูดคุยสนทนากันทางการเมือง มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์และมีส่วนในการตัดสินใจในกิจกรรมที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ เช่น โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตำบล อาทิ โครงการการสร้างงานในชนบท โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ โครงการพัฒนาพื้นที่ยากจน ฯลฯ ควรจะได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ซึ่ง เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกันอยู่แล้ว ที่สำคัญคือ ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีการจัดตั้งองค์กรของประชาชนในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลต่อการเมือง สิ่งเหล่านี้เชื่อว่าจะ เป็นมีปัจจัยเกื้อหนุนและกระตุ้นให้ประชาชนกล้าแสดงออกต่อรัฐบาลภายในขอบเขตของกฎหมาย อันจะเป็นการสร้างรากฐานของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มั่นคง

5. ควรมีการปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานรัฐสภาให้สามารถเป็นหน่วยช่วยเหลือ (staff) การดำเนินงานของสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ เช่น งานด้านกรรมาธิการต่าง ๆ งานกระชู้ งานนิติ ให้สามารถเป็นหน่วยวิชาการที่จะสนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ และช่วยกลั่นกรองงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและของสภาผู้แทนราษฎรให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิผลมากขึ้น

6. การแก้ไขปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นสิ่งที่ยากและต้องใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร ดังที่ กระมล ทองธรรมชาติ กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตยเป็นรูปการปกครองที่ปฏิบัติได้ยากที่สุด เพราะ เป็นรูปการปกครองที่เรียกร้องเอาความอดทน ความเอาใจใส่ในหน้าที่ ความปรารถนาที่จะมีเสรีภาพและใช้เสรีภาพอย่างรับผิดชอบ และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม¹ นอกจากนั้นยังต้องขึ้นอยู่กับ การแก้ไขในปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เป็นลูกโซ่ หมุนเวียนอยู่ในระบบการเมืองเหล่านี้ เช่น โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

¹

กระมล ทองธรรมชาติ, "ประชาธิปไตย", การเมืองและการปกครอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักคิดศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 104.

ระเบียบกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายรัฐธรรมนูญ หน่วยงานและบุคลากรของรัฐ บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐสภาและพรรคการเมือง องค์กรประชาชน กลุ่มอาชีพสมาคมต่าง ๆ บทบาทของนิสิตนักศึกษา ฯลฯ ที่จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ทางการเมืองมากขึ้นเพียงใด และที่สำคัญอยู่ที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองจะมีความตั้งใจที่จะส่งเสริมบทบาททางการเมืองของประชาชนในการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพียงใด หากทุกอย่างเป็นไปได้ในทางบวกก็หวังได้ว่าประชาชนจะมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของรัฐ เป็นอย่างดี.